

Bouw van het Hoofdkantoor PUEM in Utrecht en hoe het verder ging . . .

In september 2009 stuit ik in het "Eneco museum" in Utrecht op een doos "Bescheiden betreffende den bouw van het hoofdkantoor". In de toespraak van de directeur ir. W.L.C. Brunings gaat hij niet alleen in op het nieuwe gebouw doch verhaalt over de huisvesting van de PUEM sinds de oprichting. Om te eindigen bij het te openen gebouw op 9 februari 1939.

NIEUWE HUISVESTING

Na de oprichting in 1916 betrok de PUEM "eerst paar vertrekken in het gebouw van de Provinciale griffie"¹ en in 1917 een verbouwd 'heerenhuis' in de Brigittenstraat 20². Reeds in 1921 werd op de hoek Stationsstraat/Catharijnesingel een viertal 'heerenhuizen' aangekocht en in hetzelfde jaar betrok de PUEM na verbouwing³ deze panden.

In 1931 werden de eerste ontwerpen op de tekenkamer van de PUEM getekend door H.E. Schulte onder leiding van L. Vinkenborg. Een tweede serie in een andere stijl verschijnt in 1934. Hoewel enkele kleine schetsjes van plattegrondstudies in mijn archief, betreffen de ontwerpen vooral gevelttekeningen en perspectieven.

In april 1936 verschijnen de eerste tekeningen van architectenbureau J.D. Postma en wordt stevig doorgewerkt en vergaderd in de richting van de bouwaanvraag. Met verschillende tekeningen die hetzelfde genummerd zijn als uitgangspunt zie ik het volgende: tussen juni en september wordt het plan enige malen aangepast, in het dossier zijn enkele verslagen van vergaderingen aanwezig. In december 1936 worden herziene tekeningen vervaardigd, waarop in januari bouwvergunning verleend wordt. Ondertussen gaan de vergaderingen waarin wijzigingen worden voorgesteld gewoon door! Op de vergunde plattegrond is zelfs in rood nog een wijziging ingetekend. Dat laatste heeft te maken met een erfgranskwestie met de buurman "de Utrecht": een klein hoekje grond is (nog) geen eigendom van de PUEM.

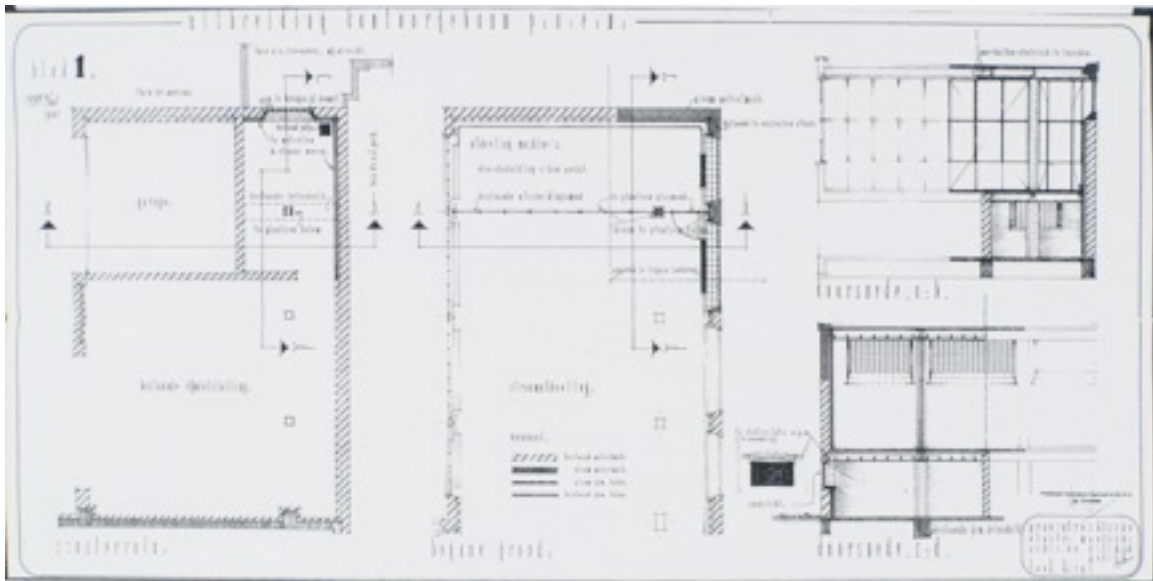
In de post-Postma periode wordt daarvoor in 1941 door Schulte een verbouwingsplan ontworpen, waarbij het hoekje wordt volgebouwd.

¹ zie PUEM 1916-1941 p.143 en in PUEM 50 jaar p.126

² zie PUEM 75, p.97 (en 98). Er was een Bouwkunde afdeling aan de Jutphaaschenweg 5 !!

³ zie doos "Bebouwingen" voor tekening, vergunning en bouwverslagen!!

Bouw van het Hoofdkantoor PUEM in Utrecht en hoe het verder ging . . .

In het vergunde plan zijn wel meer wijzigingen doorgevoerd, zo is de derde (zolder)verdieping geheel ingedeeld als teekenkamer.

Voor het inrichten van de leer- en demonstratiekeuken wordt een oriënterend bezoek gebracht aan de Huishoudschool en de Leerkeuken van het GEB in Rotterdam. In de huishoudschool werden meer gascomforen dan elektrische toestellen gebruikt! Bij het GEB wordt dit niet vermeld zodat ik aanneem dat daar elektrisch gekookt werd. Uitgebreid werd beschreven hoe werkbladen en kasten werden ingericht!

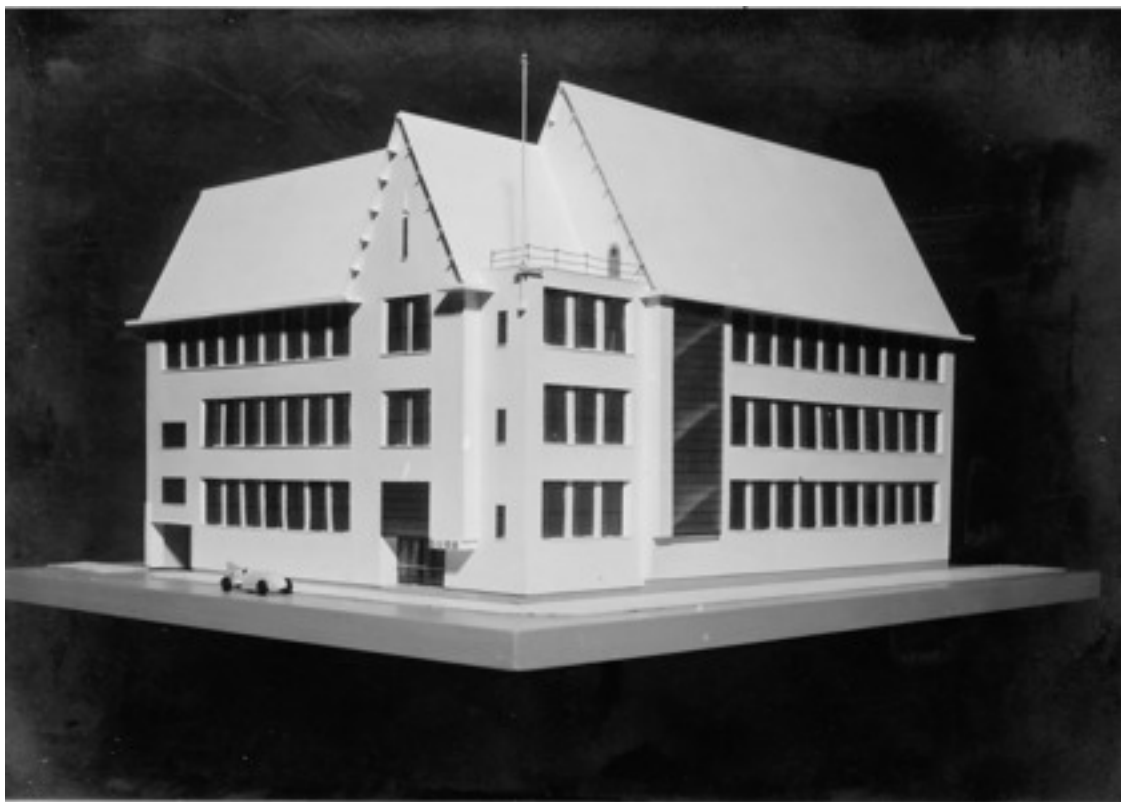
Bouw van het Hoofdkantoor PUEM in Utrecht en hoe het verder ging . . .

DE ARCHITECTUUR

De ontwerpvarianten uit 1931 hebben de een sterk horizontaal accent met stroken ramen en borstweringen. De variatie zit vooral in de voorgestelde kapvormen, resp. platdak. Het 1934 ontwerp heeft stroken smalle hoge ramen waardoor het vertikaal accent benadrukt wordt. De geveltekening van sept. '34 heeft zelfs al een entreepartij die sterk overeenkomt met het Postma ontwerp uit 1936, dat vooral afwijkt met de kapvorm: schilddaken i.p.v. zadeldaken.

De maquette van het laatste ontwerp Schulte/Vinkenburg blijkt uit de afrekening door Werumeüs Buning in 1935 gemaakt te zijn . . .⁴

⁴ in 1933 heeft Schulte voor een Werumeüs Buning een woning ontworpen . . .

Bouw van het Hoofdkantoor PUEM in Utrecht en hoe het verder ging . . .

BESTEK EN VOORWAARDEN, BEGROTING.

Op 11 mei 1936 wordt begonnen met het slopen, in de toelichting van Postma dd. 17 juni wordt onder meer gewezen op voorzieningen tbv. belendingen.

(Het slopen en ontwerpen geeft nog wat correspondentie met eigenaren van naastgelegen percelen in 1936 . . . scheurvorming Catharijnesingel no 31 Drs. v.d. Perk; recht van overpad en lichttoetreding Stationsstraat 1, dhr. Werson; tuinhuisje/schuurtje op terrein Leidscheweg 1). Hieruit blijkt wel dat men van het grote gebouw een beetje schrik heeft zo naast de bewoonde heerenhuizen.

Na de bouw wijst v.d. Perk nog op een overstekende goot boven zijn grond, welke evt. verwijderd zou moeten wanneer hij zijn perceel zou willen verhogen, we schrijven dan november 1941 en WO II is in volle gang).

Voorts wordt de wijze van funderen beschreven: vanwege een veenlaag onder de zandlaag en de lage grondwaterstand -het terrein ligt aan de stadsbuitengracht- wordt gekozen voor betonnen palen. Vanwege de snellere bouwtijd kiest men voor een staalconstructie met betonnen vloeren. Men kiest ook voor degelijke materialen, koper voor goten en hemelwaterafvoeren en brons voor de raam- en deurkozijnen, alles vanwege de lange levensduur en het mindere onderhoud. Het 'open' karakter van het interieur wordt gerealiseerd met stalen puien met veel glas. Het souterrain dat boven de straat uitsteekt wordt bekleed met graniet (diabas), het opgaande metselwerk is van een donkere zandbruinsteen (dun formaat), de dakschilden worden belegd met Romaansche pannen. Het voorgestelde materiaalgebruik gaat vergezeld van herberekeningen in de begroting en worden vastgelegd in het bestek van december 1936, aangevuld met een Staat van Aanwijzing dd. 22 dec.'36.

De begroting (van bureau Postma dd. 28 dec.'36) vermeldt een bedrag van *f* 210.072,94, waarboven nog bedragen voor ijzeren en bronzen ramen, deuren, sloten, deurkrukken, liften sanitair telefoon-, elektrische & verwarmingsinstallaties en vloerbedekkingen. Daarmee kwam het totaal op *f* 341.872,94, voor deze leveranties waren afzonderlijke bestekken. (Let op: de prijs van de ijzerconstructie was toen *f* 0,14/kg). Op 2 mei 1939 zal nog een uitgebreide nacalculatie vervaardigd worden van de bouwkosten (*f* 202.569,31), de totale stichtingskosten (*f* 342.872,94) hetgeen precies overeenkomt met de begroting van 28 dec.'36(!), en het honorarium van den architect (*f* 18.000,-).

Voor de wijze van verwarmen worden uitgebreide overwegingen opgesteld (mei 1936). Automatische kolenstookinrichting, automatische oliestookinrichting of elektrische verwarming. Voor de exploitatie van eerste twee wordt een begroting opgesteld van resp. *f* 2.425,- en *f* 2.965,-. Daarvan afgeleid wordt voor electrisch verwarmen een bedrag van *f* 3.465,- vastgesteld. Dan zijn er nog vergelijkende opstellingen gemaakt voor de keus van de wijze van verwarmen: plafondverwarming (electrisch of warm water) en radiatoren (warmwater). Het warme water wordt betrokken van de stadsverwarming van de PEGUS. Het verbruik wordt afgeleid van vergelijkbare gebouwen waarvan het gebruik bekend is. Een potloodschetsje op deze papieren geeft aan dat het buitenspouwblad uit 33 cm baksteen zal bestaan en het binnenblad uit 5 cm mevriet, totaal 50 cm. Toch nog iets van isolatie?

BESTEK EN VOORWAARDEN 'SLOOPING' KANTOORGEBOUW (1 MEI 1936).

Op 25 maart worden de eerste maal handtekeningen van de gebr. Winkel uit Houten geplaatst onder het sloopbestek. Door de bank Vlaer&Kol wordt daartoe een bankgarantie groot *f* 5.000,- afgegeven. Buiten het daadwerkelijk slopen omvat de opdracht tevens het plaatsen van een schutting, het handhaven van de in het gebouw aanwezige telefoonruimte welke door een daarvoor geschikt houten gebouwtje wordt beschermd, het stutten van de aangrenzende percelen en het plaatsen van een bouwkeet, afkomstig van het schakelstation aan de Kastanjestraat te Veenendaal. Deze keet is op 2 jan. 1934 getekend door Sch Sr (Sch/LV) voor het betreffend bouwwerk[474?]. De tekening voor de schutting en het stutten van de naastgelegen panden is van 31 jan. 1935 (W.J.Dr/LV).

Op 17 juni deelt Postma mee dat het (sloop)werk is aangevangen op 11 mei 1936. Het zou 10 weken daarna afgerond moeten zijn. Uit correspondentie van 3 juli 1936 blijkt dat het slopen nabij het buurpand tijdelijk is stopgezet vanwege meningsverschillen over (de kosten van) het binnenschoorwerk.

Daarna zal dan nog bijna een jaar duren voor met de nieuwbouw begonnen wordt!

Bouw van het Hoofdkantoor PUEM in Utrecht en hoe het verder ging . . .

DE AANBESTEDING

Op 8 januari 1937 bestaat een lijst met 81 inschrijvers. De hoogste aanbieding bedraagt f 238.038,- en de laagste f 179.730,-. Namen die mij bekend voorkomen zijn J.v. Egteren&Zn (f 198.880,-), Th. van Hoogevest (f 205.000,-), N.V. Hollandsche Beton my (f 205.600,-), H.J. Juriëns (f 212.000,-), Gebr. Appels (f 217.000,-), N.V. van Waning (f 232.780,-), voor wat dit waard is. Van Hoogevest en Appels zullen later nog vaker voor de PUEM bouwen. De lijst met aanvragers was langer nl. 128 stuks.

Uiteindelijk wordt het werk aan de firma Draisma en Woudstra uit Arnhem gegund voor een bedrag van f 179.730,-, het contract daartoe wordt op 22 januari 1937 opgemaakt⁵.

De bundel originele inschrijvings brieven geeft een leuk inkijkje variërend van handgeschreven brieven (Fa. J. Reinders) tot ingevulde standaard formulieren (Nederhorst). De originelen van Draisma en Woudstra ontbreken in deze bundel.

Voor de verwarming zijn een achttal aanbiedingen waarvan een viertal mij nu nog bekend voorkomen: Wolter en Dros, Stigter en Messemaekers, Geveke en Braat. Verschillen in de aanbiedingen leiden tot 'omrekeningen' waardoor de aanbiedingen vergelijkbaar worden. Stigter en Messemaekers is met f 11.000,- nagenoeg de laagste aanbieder en vanwege het feit dat zij in Utrecht gevestigd zijn en ervaring hebben met het PEGUS verwarmingsnet wordt voor deze firma gekozen.

DE BOUWVERGUNNING

Op 22 september '36 wordt de bouwaanvraag ingediend, ondertekend door Bruning en Postma. Een formulier van slechts drie kantjes! Op 29 januari '37 wordt de vergunning verleend, ondertekend door burgemeester Ter Pelkwijk en secretaris De Lange.

In de vergunning wordt o.a. aangegeven dat de stalen kolommen brandvrij moeten worden bekleed d.m.v. honingraatstaal en cementbepleistering. Op de binnenplaats moet een brandkraan model Utrechtse brandweer worden aangebracht, deze zal later door de 'bedrijfsbrandweer' regelmatig gebruikt worden voor oefeningen, zoals foto's in mijn archief laten zien.

De bouw heeft van juli 1937 t/m oktober 1938 geduurd.

DE BOUWCOMMISSIE

Het eerste overleg gaat tussen Vinkenburg en De Weerd op 6 mei '36 in Deventer. Op tafel liggen ongetwijfeld de tekeningen uit april '36, achtereenvolgens worden de bladen 1 t/m 7 besproken (het afwezige blad 5 bevat de doorsneden), blad 8 wordt niet genoemd ('n perspectief?). Tevens worden bestek en begroting doorgenomen. Op het overleg van 28 mei, aanwezig: directeur, Jocker, Heikens, Postma, Vinkenburg en Pen wordt eerst het verslag van 6 mei doorgenomen. Veel aandacht wordt daarbij besteed aan de keuze van vloerbedekking: veel linoleum, in de gangen rubber en in de showroom parket. Er wordt nog even gerefereerd aan de scheur in de gevel van het perceel no 31.

Op de vergadering van 9 juli wordt al vooruitgeblikt op de aanbesteding en er worden een reeks administratieve bepalingen gewijzigd. Het voornaamste is dat de bouwtijd wordt bepaald op 78 i.p.v. 52 weken.

Het volgende verslag is van 15 januari 1937, dat is na de aanbesteding maar nog voor de gunning. Het meest opvallend is het voorstel de vensterbankhoogte van de begane grond te wijzigen, het lijkt er niet op dat dit doorgevoerd is. De datum van de geveltekening bij de vergunning is van 2 dec.'36.

Het belangrijkste onderwerp op de vergadering van 20 mei betreft de keuze van de leverancier van de bronzen ramen en de kwaliteit daarvan. Na bezoek van beide firma's wordt gekozen wordt voor de firma Braat, waarbij 3/5 van de ramen in de zware uitvoering wordt besteld. Vier dagen later wordt e.e.a. nader vastgesteld.

Op 10 juni wordt een rapport van de Warmtestichting opgevoerd betreffende een eventuele isolatiebekleding van de muren, dit zal door Postma nader worden bestudeerd. Mevr. Zeldenrust zal zich met de indeling van de leerkeuken⁶ bezig houden. Daarvan doet zij in de vergadering van 25 juni verslag: de indeling van de leerkeuken moet geheel gewijzigd worden! De architect zal haar wensen nader onderzoeken! Uit het rapport van de warmtestichting blijkt dat indien men de wanden en plafonds met een isolatielaag van 10mm bekleedt, de 'opwarmeisch' slechts 40%

⁵ waar heb ik dat gelezen?

⁶ volgens mij is de ruimte voor de leerkeuken dezelfde als de 'toonkamer' op tekening.

Bouw van het Hoofdkantoor PUEM in Utrecht en hoe het verder ging . . .

i.p.v. 71% toeslag op het vermogen nodig bij stationaire verwarming, vraagt. Deze bekleding kost f 2000,- terwijl de besparing op radiatoroppervlak f 800,- bespaart. Er wordt besloten geen isolatie toe te voegen. Dat waren nog eens tijden ;-).

Op 1 juli blijkt dat de bouw reeds 14 dagen vertraging heeft. In augustus richt men zich op de technische installaties: verlichting, centrale verwarming en liften. Opvallend in dit verslag: er wordt gesproken over "devaluatie"? Op 20 sept. wordt blij gegeven dat er problemen met de aanvoer van de natuursteen zijn geweest. Vinkenborg is op 17 sept. afgereisd naar de groeve in Asslar om de zending natuursteen te keuren. Een pikanterie is dat om aan de wensen van B&W te voldoen enkele geveldetails gewijzigd dienden te worden. De tekeningen daarvoor worden naar B&W gezonden. De wijzigingen leveren een meerprijs op van f 4000,-. Vergeleken bij de kosten van de niet uitgevoerde isolatie is dat nog al wat!! En 7 oct. wordt het tijd dat een beslissing over de leerkeuken genomen wordt, mevr. Zeldenrust gaat daarvoor a.s. woensdag naar de leerkeuken in Rotterdam! Er wordt nog over gedacht of er een bezoek aan de leerkeuken in Hamburg gebracht moet worden?!

Het rapport van dat bezoek ontbreekt, wel wordt besloten dat een bezoek zal worden gebracht aan de leerkeuken in Hamburg! Na een bezoek aan een leerkeuken in Apeldoorn wordt het bezoek aan Hamburg alsnog afgelast. Mevr. Zeldenrust en ir. Bartelds werken het voorstel voor de leerkeuken verder uit.

Eind oktober wordt prijs opgevraagd bij J. Nicola voor een gebrandschilderd raam⁷.

Op 6 januari 1938 wordt vastgesteld dat de bouw ca. een maand vertraging heeft opgelopen, dit was grotendeels te wijten aan de vertraagde levering van de materialen voor de dakopbouw. Men verwacht een deel bij de afbouw in te halen. Door de vele glazen puien is het plaatsen van kasten een beetje problematisch. Er zal een bureaux opstelling gemaakt worden.

Begin februari wordt aan de zijde van de Catharijnesingel met het leggen van de dakpannen begonnen, er komt veel water naar binnen, in het trappenhuis wordt noodbeglazing geplaatst. De offertes voor de binnenpuien zijn binnengekomen. De kluis zal tevens als schuilkelder ingericht worden. Regelmatig komt de telefooninstallatie aan de orde. Het is ook niet vanzelfsprekend dat "stadsgesprekken" gevoerd kunnen worden, daarvoor komt een speciale telefooncél. De ijzeren binnenpuien worden bij de firma Braat besteld.

In maart wordt duidelijk dat de ingebruikname per 1 oktober niet haalbaar lijkt indien niet ingegrepen(?) wordt. Er wordt nu gesproken over de afwerking: de betimmeringen, de verlichting van de toonzaal en afwerking met acoustische pleister in diverse ruimten.

Achter de radiatoren tegen de buitenmuren zou oorspronkelijk isolatieplaten aangebracht worden, het plaatsen daarvan komt op f 600,- en de besparing jaarlijks 'slechts' f 50,-, op grond hier van wordt besloten ook deze isolatie niet aan te brengen!

De verslagen springen nu van mei naar september! De (proef)verlichting is aangebracht en zal gedemonstreerd worden, de laatste beslissingen over de betimmeringen worden genomen, Postma laat houtmonsters zien.

In oktober ziet het er toch naar uit dat het bouwen wordt afgerond, er is sprake van inregelen en dat kan niet de bedoeling zijn. Er wordt gesproken over toevoegen van geluidsisolatie in de vergaderzaal onder de leerkeuken. De directeur is niet te spreken over de (trage) voortgang van de afbouw werkzaamheden.

Op 3 november wordt gesproken over de firma Brom die met het ontwerp van de letters bezig is, met hem zal over de verlichting er van worden overlegd. Aan het eind van die week zal het oude archief worden overgebracht en het deel van de kluis en het archief dat gemist kan worden in het oude gebouw. Aangezien dit het laatste verslag in dit dossier is neem ik aan dat in de loop van november het gebouw is opgeleverd en in december in gebruik is genomen?

Jocker, Heikens, Postma, Vinkenborg en Pen vormden de vaste samenstelling van de bouwcommissie een enkele maal aangevuld door de directeur of mej. mr. Van Weezel of mej. Zeldenrust (Leerkeuken). In de laatste vergadering komt ook de naam van dhr. Trok voor.

DE INDELING VAN HET GEBOUW

Het setje plattegrondtekeningetjes schaal 1:200 in mijn archief gaat uit van een rechthoekig gebouw langs de Catharijnesingel, 37 m' lang en 15m' diepte. De lifthall steekt langs de Stationsstraat naar achteren uit en er is een ruime binnenplaats om te parkeren. Langs de singel presenteert het gebouw zich met etalages aan de straatzijde. Het valt op dat deze plattegronden al bij

---

⁷ Staat dit nu in het Eneco 'museum' in Utrecht?

Bouw van het Hoofdkantoor PUEM in Utrecht en hoe het verder ging . . .

geen van de (voor)ontwerpen aansluiten. De keuze voor een verhoogd plint waardoor het souterrain daglicht toetreding krijgt is kennelijk al snel gemaakt.

Het Postma ontwerp uit 1936 sluit aan bij de (perspectief) voorstudies en de maquette die dan al bestaan. De plattegrond van het gebouw is inderdaad veel groter geworden, de binnenplaats navent kleiner dan genoemde plattegrondschematische. Op de maquette (uit 1935) van de ontwerpvarianten uit 1934 is dat al zichtbaar, evenals de 'binnengevels'. Het gebouw gaat dus de hoek om de Stationsstraat in. De verhoogde entree komt op de hoek via de entree en hall is het enige openbare vertrek -de toonkamer- bereikbaar. De wacht en spreekkamers aan de hall duiden erop dat men kennelijk voor informatie en/of betalingen ook terecht kon. Het kantoor was verder een grote open ruimte.

Via de lift en trappenhuis is het overige deel van het gebouw bereikbaar. Een tweede trappenhuis bestaat niet, er is alleen een stalen noodtrap langs de achtergevel beschikbaar. De 1e en 2e verdieping zijn als 'kamerkantoren' ingedeeld, zij het met veel glazen scheidingswanden. De 3e verdieping alwaar de tekenkamer, omvatte begin '36 een 'halve' verdieping en een platdak, in de december variant is de hele oppervlak gebruikt met onder de lage delen van de kap, tekeningenkasten. Op de foto's van het gerealiseerde gebouw is de verdieping uitgevoerd met een doorlopende dakkapel in de geest van de maquette maar dan met een smal terras.

Tengevolge van de vele wijzigingen zoals uit de verslagen van de bouwcommissie blijkt worden de tekeningen voor de bouwaanvraag in dec.'36 opnieuw getekend. Het 'hoekje' waarover meningsverschil met "de Utrecht" wordt dan nog in rood gecorrigeerd op de afdrukken!! Dat hoekje wordt in 1941 alsnog 'afgebouwd' zoals oorspronkelijk bedoeld (tekeningen van Sch SR). Dit hoekje wordt op 13 oktober 1944 getroffen door een bombardement, de grootste schade is bij "de Utrecht" en in de tuinen van de burens, zoals de foto's in mijn archief laten zien. Dit is een kleine week nadat een aantal PUEM'ers op 'Slavenzaterdag' ondanks hun vrijstelling zijn opgepakt en via Kamp Amersfoort afgevoerd worden richting Meppel om loopgraven te graven waarschijnlijk. Na twee, drie nachten keren ze weer terug.

EINDAFREKENING HOOFDGEBOUW

Het totaalbedrag ad f 341.872,94 uit de begroting van Postma⁸ van komt ook voor in de opstelling van de Raad van Toezicht op 20 januari 1937: 'begrootingsbedrag na devaluatie' (zie 'losse bladen'). Deze losse bladen geven een compleet overzicht van de betalingstermijnen en overige facturen. In deze ogenschijnlijk saaie opstellingen zie ik toch nog aardige zaken. In de 'Staat van diverse werkzaamheden welke niet op de afrekening van den Aannemer voorkomen' zie ik dat Krop een bedrag krijgt voor het uitzetten en opmeten, etc. Werumeus Buning maakt een maquette (1935) f 260,- (is dat de W.-B. uit Hengelo??). Het slopen van het kantoorgebouw heeft f 2.234,21 gekost. Er komt ook een bedrag ad f 500,- voor betreffende 'advieskosten Ir. van Heukelum (1936)! Rijkssen, Utrecht bliksemafleider f 740,-

J.E. Brom, een massief gesmeed bronzen balconhek inclusief hulp bij het plaatsen (juni 1939): f 166,40 / Jan en Eloy Brom: Buitendeur f 2.080,-.

Het uiteindelijke honorarium van Postma bedraagt f 19.751,84. Totale bouwkosten komen op f 344.817,68 (oct.'39), waarvan f 202.569,- voor de bouwaannemer, de totale stichtingskosten komen op f 405.126,60. In mei 1939 vindt de eindafrekening plaats.

De eerste Postma tekeningen dateren van april 1936 zodat het totale bouwproces ruim drie jaar omvat, dat lijkt mij tamelijk snel!!

DE INGEBRUIKNAME

In de openingsrede van de commissaris op 9 februari 1939⁹ wordt gewag gemaakt van de huisvestingsperikelen in de begintijd en gaat zelfs in op de discussie over met name de gevel-architectuur. Net als het latere adagium "het trafohuisje moet zo min mogelijk opvallen in zijn omgeving" keek men naar de gevelarchitectuur: het moet wel zichtbaar een kantoor zijn, maar mag niet als zodanig afwijken dat het als storend ervaren wordt, jaja.

Hij laat het aan "den Directeur over U wat meer van het Gebouw te vertellen, speciaal ook over de verdeeling der ruimten en de inrichting, welke veel hoofdbrekens hebben gekost; ik laat het ook gaarne aan hem over te zeggen wie voor den bouw op zich zelf verantwoordelijk moet wor-

⁸ Op 2 mei 1939 wordt door Postma weer een overzicht begroting tbv de nacalculatie vervaardigd.

⁹ zie ook PUEM 75, p.101

Bouw van het Hoofdkantoor PUEM in Utrecht en hoe het verder ging . . .

den gesteld." Daarna gaat hij vooral in op de core business: het leveren van electriciteit en de groei daarvan.

De verwarring die in de 21e eeuw ontstond over verantwoordelijke voor de architectuur is kennelijk al vroeg ingebed in de plannenmakerij in de jaren '30!

Ook in de persberichten bij de officiële opening wordt een aantal malen gewezen op 'meningsverschillen' over de architectuur. Directeur ir. H.W.L. Brunings wijst in zijn voordracht op "gewaardeerde adviezen . . . van ir. W.G. van Heukelom"¹⁰, in het UN wordt gesproken over het niet eens worden "over den uiterlijken stijl"¹¹. Men heeft daarop ir. van Heukelom om advies gevraagd". Persoonlijk denk ik dat Postma te veel van het aangeleverde ontwerp is afgeweken...

Ir. J. Pen blijkt de spil geweest te zijn in het bouwproces en ook verantwoordelijk voor het dagelijks toezicht. Hij was het ook die toen Schulte vanaf 1949 als zelfstandig architect nog steeds de ontwerpen maakte besliste dat daarin geen verandering zou komen zolang hij het voor het zegen had!?

Zo zal het PUEM gebouw aan de Catharijnesingel er nog tientallen jaren staan.

Oosterhout, oktober 2009¹².
Ed. Schulte, architect AvB.

---

¹⁰ Hier is sprake van ir. W.G. van Heukelom, ik neem aan dat ir. G.W. van Heukelom bedoeld wordt.

¹¹ op de 'vergunningstekening' blad 5 doorsneden en blad 6 kap en 3e verdieping staat een stempel dat verwijst naar een brief van de Schoonheidscommissie dd. 16 dec. 1936 no:7321S. Ontbreekt!

¹² het is een rare week: bezig met het hoofdgebouw 1936-1938 en bij toeval een boek over Luns dat ook over die periode net voor WO II handelt en morgen begint de serie over WO II . . .

Bouw van het Hoofdkantoor PUEM in Utrecht en hoe het verder ging . . .

De inventarisatie van de negatiefmappen levert materiaal voor de verder geschiedschrijving van het PUEM gebouw aan de Catharijnesingel. Het sluit aan bij de informatie uit mijn eigen archief.

In 1941 na een bombardement wordt de stroomafdeling herbouwd/uitgebreid (eigen foto's) door H.E. Schulte wordt het ontwerp van de 'reparatie' getekend.

Verder gaat het PUEM leven ogenschijnlijk rustig verder, totdat op 7 oktober 1944 een aantal PUEM'ers opgepakt wordt om met veel anderen via Kamp Amersfoort te voet verder te gaan om graafwerkzaamheden te gaan uitvoeren.

In 1964 worden op deze vleugel nog twee kantoorverdiepingen gebouwd, van een vertrek van deze lokatie is kennelijk nog geen sprake!

In 1965 werd de lift nog vervangen, dat zou tot een merkwaardige ontdekking leiden . . . ?

Ondertussen gaat voor de deur al van alles veranderen!

Bouw van het Hoofdkantoor PUEM in Utrecht en hoe het verder ging . . .

Tijdens het vervangen van de liftmachine komt in de liftmachinekamer nog een tekst uit de (na?)oorlogse periode tevoorschijn. Over welk Lustrumfeest ging het in deze tekst??

In de oorspronkelijke plannen van Hoog Catharijne is het Hoofdkantoor lang ingetekend, toch wordt omstreeks (jaar?) besloten en nieuw Hoofdkantoor op de lokatie Croeselaan te bouwen.

Bouw van het Hoofdkantoor PUEM in Utrecht en hoe het verder ging . . .

Ondertussen beginnen voor de deur in de Catharijnesingel de voorbereidingen van de demping van (en deel van) de singel.

Als het nieuwe hoofdkantoor gereed is wordt het gebouw aan de Catharijnesingel afgebroken.

De laatste restjes PUEM in het zg. Eneco-museum gaan naar het Utrechts Archief, Villa Jongerius en mee naar huis. Met de mappen KB negatieven maak ik het verhaal af! Over het bedrijfsterrein aan de Croeselaan is een afzonderlijk verhaal geschreven.